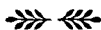

az egységes nevelői eljárás és tapasztalatszerzés szempontjából sem, de a folyamatosság biztosításához szinte szükségszerűen jelentkezik.

A tanároktól gondos, előrelátó tervezés mellett maximális energiát igényel ez a munka. Jó érzéssel tölt el viszont az a tudat bennünkben, ha tanulóink a biológiai tudományok alapjait elméleti és gyakorlati síkon úgy sajátítják el, hogy további tanulmányaikban és az alkotó termelőmunkában fokozatosan, pozitívan továbbfejleszthetik.

DR. SZEPES LAJOS
Pécs, Tanárképző Főiskola

Filmvetítés osztályfőnöki órán

A filmnek inkább ismeretközlő funkcióját értékelik, noha az utóbbi években egyre többen és sürgetőbben hangoztatják a *nevelésben*, a nevelőmunkában, a fiatalok egész személyiségének formálásában döntő szerepét. A képkultúra eszközei közül kiemelkedik a *film*.

„Ki a barátod?” című film vetítésére és megbeszélésére a Pécsi Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolájának 7/a osztályában került sor. Az osztályfőnöki órát 11. éves tanárjelölt tartotta.

A kisfilm azt mutatja be, hogy hogyan értelmezik a különböző korú gyermekek a „barátságot”. A képek végigvezetnek bennünket a „bölcsődés kortól a serdülőkorig, a kamaszok világáig. A szóban forgó osztályfőnöki órán a *serdülők világát*, problémáit bemutató filmrészét vetítettük. A film nagyvárosi serdülő 13–14 éves fiúk-lányok iskolából hazatérő csoportját, a serdülők jellegzetes megnyilatkozásait, egymásról és a tanárokról folyó utcasarki „traccolását”, dohányzását stb. mutatja be, és közben a riporter különböző kérdéseire válaszolva egyik is, másik is elmondja véleményét a lányokról, a fiúkról, a fiúk-lányok közötti barátságról, az ő barátjáról, barát-eszményképéről, a cigarettázásról, az öltözködéssel, a tanulásról. A serdülő útkeresése, pszichés érzékenysége szólal meg a válaszokban.

A „*Ki a barátod?*” című film szóban forgó része a serdülő szemszögéből vetíti elénk a társaskapcsolatok alakulását. A képekhez nem fűz magyarázatot. Megszólaltatja magát a serdült, és saját szavaival, „önvallomásával” akarja megláttatni a barátság motiváló tényezőit. A film az értékelést, a mérlegelést gondolkodásra indító képek segítségével a *nézőre bízta*. A néző ez esetben maga a serdülő, akit kivetít, objektíval az új kifejezési eszköz, a film.

A *film megbeszélése*. A Tanterv tematikája szerint a barátság — az egymást követő osztályokban más-más szinten — ismétlődő téma.

A filmnek a serdülőre gyakorolt hatása a vetítés alatt a feszült figyelemben, a film képeihez kapcsolódó önkéntelen spontán megnyilatkozásokban megfigyelhető volt. Így a film a személyiség megismerésének egyik eszköze. A vetítést követő beszélgetés is sok mindent feltárt a serdülőket foglalkoztató gondolatokból, személyiségük egyes vonásaiból. Hogy ez valóban így van, hogy bennük sok minden felvételődött, azt válaszaikból látni fogjuk.

A filmélmény nevelési *hatékonyságát*, a serdülők személyiségére gyakorolt hatását és a *vizuális hatás szerepét* a vetítés után három héttel írásbeli válaszaik alapján is megvizsgáltuk.

A tanulókhöz a következő kérdéseket intéztük:

1. Mi ragadott meg a filmben?
2. Nálad is úgy van-e, ahogy a filmben láttad? — Mennyiben (igen, nem)?
3. Hatott-e a felfogásodra, magatartásodra, barátválasztásodra? — Mennyiben (igen, nem)?
4. Neked van-e barátod az osztályban? — Miért választottad?
5. Mi a véleményed a filmvetítésről az osztályfőnöki órán? — Miért?

A kérdésre 24 fiú és 10 leány, összesen 34 tanuló válaszolt.

A filmélmény *személyiségformáló hatás*át tanúsítják a válaszok akár konkrét, képi tartalomra, akár gondolati összefüggésre utalnak. A válaszok elemzése egyúttal betekintést nyújt egy osztályközösség életébe, rávilágít egyes tagjainak személyiségére, azok fejlődésére.

Arra a kérdésre adott válaszokban, hogy mi ragadott meg a filmben, a *külön neműek és egyenműek közötti barátság*, a fiúknál a *cigarettaázás*, egymás *el nem hagyása* válasz a legszámosabb.

A serdülőkor egyik tipikus problémája a másik nem iránti érdeklődés, a *fiúk-lányok kapcsolatának kérdése*. A válasz gyakran ellentmondásos. A serdülő egyrészt keresi a másik nembeliekkel a kapcsolatot, másrészt leplezni igyekszik. Különösen a lányokra, de több fiúra is hatott ez, hogy „egypár fiú és lány együtt megy haza, és az utcasarkon leállnak beszélgetni, megvitatják közös „ügyeiket”, elmondják egymásnak titkaikat.” — „Nálunk ez nincs így” — állapítja meg azonban több lány, és hozzáteszi, hogy „a fiúk között a legtöbb szemtelen”, a „fiúk piszkálódznak.” Sajátos feszültség tükröződik a következő válaszokban is: „Engem nem érdekelnek a fiúk, eddig sem érdekelték”.

Akad azonban olyan fiú és lány is, aki a *másik neműek* között keres megértő társat. „Szeretnék egy fiú barátja lenni, talán az jobban megérti egy lány érzéseit. A filmben egy 8. osztályos lány „azokat a fiúkat kedveli”, akik a lányokkal szemben udvariasak, és jól tanulnak, ruházatuk nem kirívó. „Én ezeket a tulajdonságokat szeretem egy lányban” — mondja el egy fiú.

A társkeresés a fiúknál többnyire velük *egyenmű társra* irányul. A filmben két fiú már hosszú ideje barátja egymásnak, „nekem is van egy igazi barátom” — írja az egyik. A lányoknál is benső szükséglet ebben a korban a megértő társ: „Velünk egykorú lányok őszintén beszélgetnek egymásról a filmben”.

A fiúk legtöbbször „a *cigarettaázás*”, „egymás *el nem hagyása*” gyakorolt mély hatást. A cigarettaázásról általában elítélően nyilatkoznak: „Az egyik iskolából a fiúk cigarettaázva jöttek ki. Csodálom, hogy még nem jöttek rá arra, hogy a cigarettaázás nem teszi naggyá őket.” — „Cigarettaázással nem lehet bedőlni a lányoknál” — így egy másik.

Ezekben a válaszokban a serdülő kibontakozó öntudata és kezdő önállósulása, egyéni, elvi alapokon nyugvó értékelése fejeződik ki.

Arra a kérdésre adott válaszokban, hogy nálad is úgy van-e, ahogy a filmben láttad, az mutatkozik meg, hogy a *lányokat a fiúk-lányok kapcsolata* saját és osztályközösségük viszonylatában egyaránt sokkal *mélyebben* foglalkoztatja. Ez a serdülés ütemének különbözőségéből fakad. A fiú többségű osztályban a lányok szóvá teszik, hogy „*sajnos nálunk nem így van*” (ti. az egymásközi barátság). — „A lányok nálunk a fiúkkal, a fiúk pedig fiúkkal barátkoznak, nem úgy mint a filmben, ahol a lányoknak fiú barátai is vannak.” — „Azt szeretném, ha a lányok és a fiúk között olyan barátság alakulna ki, mint a filmben láttuk.” Kifogásolják sokan a fiúk udvariatlanságát és azt, hogy „kinevetik őszinteségüket”.

A fiúknál a saját élethelyzet és a filmbeli összehasonlításában ismétlődik a *cigaretta*zás, a velük egyenmű barátokkal való kapcsolat fontossága. A cigarettazásról őszintén elmondják: „én nem szoktam cigarettaezni”; „nem engedik és nem is szeretek”; „káros a fejlődő szervezetre”; „nálam nincs így”. A serdülők ráébrednek egyéniségük tudatára, ezt jelzik a válaszok. Az érzelmi élet hullámlása is jellemző ebben a korban: „Néha összeveszünk, de igazi összetűzésre még nem került sor.”

Az összes válaszból ezúttal is csak a számosabbakat ismertettük.

A harmadik kérdés direkt módon rákérdez arra, hogy hatott-e a film és mennyiben a *serdülő felfogására, magatartására*. Erre a kérdésre adott válaszok különösen sokat mondanak arra vonatkozólag, hogy milyen pszichés motívumokat keltettek, mihez adtak lökést a film képei, milyen változások megindítója lett az audio-vizuális hatás és hogyan építették be a serdülők ezeket a hatásokat személyiségükbe.

A válaszokban a serdülők megerősítik és tudatosan hangsúlyozzák a képből kiinduló hatásmechanizmus személyiségformáló hatását. A film *közösségformáló* hatásáról a lányok ezt mondják: „Azóta az osztály magatartása megváltozott, mert egyre több tekintetben hallgatnak ránk.” Az egyik leány ezt írja: „A film előtt is az volt a szándékom, hogy a fiúk-lányok barátságát elősegítem, és ezt a film megerősítette.”

Más további, *egyénekre* gyakorolt hatást tükröz az ilyen válasz: „Azt láttam a filmen, hogy a fiúkkal ugyanúgy lehet barátkozni, mint a lányokkal”. Ilyen válasz is volt: „Most már máshogy merek a fiúk szemébe nézni”. — „Néhány hibámat ismertem fel a filmen keresztül. Ezen akarok a jövőben javítani.” — „Már nem viháncolunk, nem veszekszünk barátnőmmel”, „a barátnőmmel azóta sokkal nagyobb barátságot tartunk.”

A filmnek a *fiúk személyiségére* gyakorolt sokrétű hatását tanúsítják a következő válaszok. „Eztán is és most is úgy fogok viselkedni, mint egy igazi, jó barát.” — „Azóta többet vagyunk együtt, nagyobb mértékben segítjük egymást”. — „Nagyon megrázó erejű film volt, nem úgy cselekszem, mint régen”. — „A viselkedésemre valamennyit hatott, de azért egy kicsi van még a régi viselkedésemből”. — „Láttam, milyen egyedül vannak azok, akiknek nincs barátjuk.” — „A barátomat meg kell becsülni. Ez volt a film egyik mondanivalója számomra”. — „Azóta a lányokkal szemben igen előzékeny és segítőkész vagyok.” — „Nem veszek össze barátaimmal.”

Nagyon jelentősek ezek a megnyilatkozások, mert a filmnek a *serdülők önnevelésében motiváló szerepét* bizonyítják. A válaszok túlnyomó többsége alapján levonható a következtetés, hogy a képből való kiindulás erőteljes motivációt ad a neveléshez. Ennek érvényét nem csökkenti az általános jellegű, továbbá „nagyreszt nem emlékszem”, „ugyanolyan maradtam”, és a kurta „nem hatott” válaszok elenyésző száma.

A film képei identifikálásra, a filmben látottakkal való azonosulásra vagy éppen attól való elhatárolódásra, a *saját élethelyzet, felfogás, magatartás és a filmbeli összehasonlítására* készítetnek. A válaszok és a filmhatás általános tanulsága, jellemzője ez.

Arra a kérdésünkre, hogy kivel barátkoznak, kiderült, hogy az osztály tanulói túlnyomórészt *egymás között barátkoznak*, de az iskolaváltoztatás, a közös lakhely stb. miatt néhány esetben az osztályon kívül van az „igazi barát”. A barátság alapja a gyakori együttlét, a közös tanulás, játék, sportolás. Fontos motiváló tényező ebben az egymás iránti megértés, segítség, az őszinteség, a közös vélemény, érdeklődés, a jobb vagy azonos magatartás, tanulmányi eredmény. A serdülőkorban már viszonylag tartósabb a pajtási, a baráti kapcsolat. Ebben a korban kezd ugyanis mindjobban elválni egymástól az óvodás- és kisiskoláskori, többnyire átmeneti jellegű és helyzeti kapcsolatokon alapuló *pajtás*ság, és a serdülő-, majd ifjúkorban megszilárduló, egyre inkább elvi kapcsolatokon alapuló *barátság*. A „megértő”, „a jószívű”, a „rokonszenves”, a „hű barát”, aki „megfékez, ha valami rosszban sántikálok” — ebben a korban az ideál.

Nevelői tennivalót jelez az ilyen válasz: „Nekem nincs barátom az osztályban”,

„a fiúk is amikor nőnap volt, nem adtak virágot, de ez nem baj, csak az fájt, hogy nem adtak, a többi lánynak pedig igen”.

A válaszok közelebb visznek az osztály társas szerkezetének és a különböző gyermeki személyiség megismeréséhez.

Végezetül direkt kérdéssel is megkérdeztük, hogy mi a véleményük az osztályfőnöki órán alkalmazott *filmvetítésről*. Az előző válaszokból ugyan közvetve is kitűnik, hogy igénylik és ezek a válaszok meggyőzőbbek, mint az iskolásszerű direkt válaszok. Az egyöntetű igényt néhányan azzal a megszorítással egészítik ki, hogy „nem minden órán”, „unalmas lenne”, „maradjon idő a beszélgetésre, vitára”.

Nevelők körében közismert *pszichológiai-pedagógiai törvényszerűségeket* fogalmaznak meg saját nyelvükön, amikor érveiket felsorakoztatják. „Így jobban meg tudjuk érteni az osztályfőnöki óra mondanivalóját.” — Amit látok és hallok, azt jobban emlékezembe vésem.” — „Így jobban el tudunk beszélgetni róla”. (ti. a témáról.) — „Példát statuálnak és biztatnak.” — „Én szerintem a legjobb tanítási módszer a filmvetítés.” — „Ha én tanár lennék, sokszor vetítenék filmet”, — sorolják érveiket.

A legtöbben hangoztatják, hogy: „Sok a tanulás, érdekesség a filmben, szórakoztat.”

Rendkívül kifejező és ezért érdemes teljes egészében egy lánytanuló válaszát idézni: „Az a véleményem, hogy nagyon jó ötlet volt, hogy az osztályfőnöki órákba filmvetítést iktattak. Szerintem ez azért jó, mert ahogy a könyv tanít, úgy a film is, és nagy hatással van az osztályra egy-egy jó film. Napokig beszélgetünk róla, és valahogy még a legbutább gyereket is értelmesebbé teszi. Van az osztályban egy fiú, akit soha nem érdekelt semmi, teljesen közömbös minden téma iránt. De amikor osztályfőnökünk a múltkor egy filmet vetített, csodálattal vettük észre, hogy egyre nagyobb érdeklődéssel beszélt velünk a filmről, és nagyon okosan szólt hozzá. Ezért kérem, ha lehet, ezután is vetítsenek filmet.”

A filmélmény, az exponált kép összefüggéseket láttat meg, *gondolkodtat*, mozgásba lendíti a *fantáziát*, a serdülők *érzéleml világát*. Állásfoglalásra készítet, elhatározásokat vált ki, magatartást, személyiséget formál.

Mindannyian tudjuk, hogy a 13–14 éves serdülő mélyreható *fiziológiai-pszichikai változások* és ezzel együttjáró, önmagának és környezetének sok új problémát, egyúttal a felnőtt kor előkészítő szakaszát jelentő stádiumához érkezik. A serdülő felnőttéket utánoz, de ugyanakkor kritizál, összehasonlít, értékkel, példaképet, modellt választ, azonosul vele vagy éppen elhatárolja magát tőle. Mindezt nem szabad szem elől tévesztenünk a serdülők nevelésében.

A válaszokban feltárul a *serdülőkor* minden ellentmondásossága, jellegzetessége: fontossá válik a fiúk-lányok közti kapcsolat, továbbá a megértő társ keresése, a valósághoz igazodás és ábrándozás, eszménykeresés, ismeretvágy, tanulni-, tudniakarás, a kibontakozó öntudat és önállósodás. Mindezt végső soron náluk a felnőtt társadalomba való beilleszkedési vágy motiválja.

A fenti válaszokban természetesen nem csupán a filmvetítés hatása, hanem az *előző nevelőmunka*, az előző osztályfőnöki órák, a nevelés egész folyamata tükröződik.

Az előbbi — teljességre igényt nem támasztó — elemzésekhez idekiváncozik még egy megjegyzés. Világstatisztikai adatok szerint — a fiatalság alkotja a *mozilátogatók* több, mint felét. Nem véletlenül, mert a film szuggesztív, audio-vizuális hatásával különösen a fiatalságra gyakorol mély hatást.

Mi ezt a filmet serdülők előtt vetítettük. A néző azonban lehet nemcsak serdülő, hanem a *felnőtt*, pedagógus vagy akár a szülő is, attól függően, hogy nevelők körében vagy szülői értekezleten vetítjük a filmet.

Mit mond a film *serdülőknek* és mit a *felnőtteknek*?

Mint az eddigiekben láttuk, a serdülőnek segít *megismerni és alakítani önmagát*. „Ki a barátod?” — kérdésre adott válaszok változataiban a serdülő személyiségének valamelyik jegye tükröződik. A „barát” eszményképválasztást, benső igényt jelez. A film felvet és a serdülő azonosít helyzeteket. Melyik helyzet azonos az övével? — Önmagának, egyéni tulajdonságainak megismerésében segíti ezáltal.

A felnőtt, a pedagógus vagy szülő az irányulásból *nevelési-feladatot, tennivalót* láthat meg és láttathat meg a „barát” megválasztása terén. Nevelési tennivalót sürget a „nincs barátom” és jó úton fejlődik a társaskapcsolat „akivel együtt tudok játszani, tanulni, akivel megértjük egymást, aki jól tanul, jó magatartású” válasz esetében.

A filmvetítéssel kombinált osztályfőnöki órák vezetésével kapcsolatban szeretnénk néhány *általános érvényű* gondolatot hangsúlyozni.

Értékes, nevelőhatású osztályfőnöki órát tartani *nem könnyű feladat*. Pedig az osztályfőnöki munka sokrétű feladatai között az osztályfőnöki óra az iskola nevelőmunkájában súlyponti szerepet tölt be. Változatos tartalmú erkölcsi, világnézeti, politikai, társadalmi és szabad választási témáival a szocialista nevelés, az osztályközösség és a személyiségformálás kitűnő lehetőségeit nyújtja, ha helyesen élünk vele.

Az osztályfőnöki órák vezetésének általános módszere a különböző módszerek kombinációját alkalmazó *beszélgetés*. Nem elegendő azonban a szóban forgó témáról helyes fogalmakat, szemléletet kialakítanunk. Nevelőmunkánk akkor eredményes, ha az értelmi, tudati ráhatáson túlmenően a serdülő egész személyiségét, tehát érzelmeit, fantáziáját, akarati szféráját egyaránt képesek vagyunk mozgásba lendíteni. Mindebben jelentős szerepe lehet a helyesen alkalmazott *filmvetítésnek*.

A filmvetítés új, korszerű, hatásos *tanítási-tanulási forma*, egyúttal igen jelentős *nevelési eszköz*. Mindenképpen indokolt tehát, hogy nevelőmunkánk hatékonyságának fokozására az osztályfőnöki órákon helyet kapjon.

Az osztályfőnöki órán *különböző témájú film*et vetíthetünk, amelyek mint probléma-felvetések kiindulópontjai lehetnek a nevelés különböző feladatairól, a testi, az értelmi, az erkölcsi, a technikai és az esztétikai, továbbá termelési, társadalmi-politikai jellegű kérdésekről indítható megbeszéléseknek. Mindezek nevelő hatását akkor biztosíthatjuk leginkább, ha a felkészüléshez magunknak előzetesen levetítjük a filmet, és így tájékozódunk mondanivalójáról.

A film a 45 perces osztályfőnöki órán — a téma feldolgozása érdekében — általában *élmény*, egyúttal tényanyag. Ezt néhány bevezető mondat készíti elő. A filmmel a problémát vetjük fel. A filmmel kezdődik a gondolkodás; az ellentmondások feloldása, az állásfoglalás kiforrása. Majd a filmvetítéshez, a probléma felvetéshez kapcsolódik 20–25 perces beszélgetés, amelynek során a filmen látott cselekmény, eset elemzése, értékelése, következtetés-*általánosítás*; a serdülő saját egyéni életére vonatkoztatás és *alkalmazás*, elhatározás, szándék megformálására kerül sor. A beszélgetés során a serdülők aktivitása, szabad véleményformálása gyakran heves viták közben segíti elő a helyes fogalmak, állásfoglalás kialakítását, és ezáltal is a *magatartás formálását*.

